

Wiesław Wenz

"Działalność zakonodawcza bł. Honorata Koźmińskiego a nowe instytuty w Kościele Katolickim", Bożena Szewczuł, Warszawa 2008 : [recenzja]

Wrocławski Przegląd Teologiczny 18/2, 281-286

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

larną, skierowaną do specjalistów niż laików. Szkoda, że tłumacz nie uzupełnił tego braku, zakładając powszechną znajomość łaciny wśród polskich franciszkanów i świeckich.

Z drugiej jednak strony precyzyjne przypisy, powoływanie się na najnowsze badania, wykaz skrótów wskazują, że ma to być praca naukowa. Autor cytuje bardzo duże fragmenty pism św. Franciszka, a przecież franciszkanie znają te teksty. Pragnie obalać mity wyrosłe wokół postaci świętego, a sam powiela mity o fanatyzmie chrześcijańskiej Europy, co jest tym bardziej niebezpieczne, że autor jest księdzem i historykiem.

Pomimo wskazanych niedociągnięć (autor nie wie, dla kogo pisze, sam o tym wspomina na s. 199) dla franciszkanina, zainteresowanego świeżym spojrzeniem na początki swej duchowości i założyciela, praca ta zawiera mnóstwo ważnych spostrzeżeń.

Autor wskazuje na ogrom mitów narosłych wokół postaci Franciszka (głównie o romantycznych korzeniach), powielanych często nawet przez renomowanych autorów, opierając się na jego pismach, wskazuje bezpodstawność tych mitów. Wskazując na jednoczesne występowanie w życiorysie świętego wielu przeciwności (aktywność – kontemplacja, samotność – misje), tak że nawet wczesne biografie nie są zgodne w jego przedstawianiu. Już tytuł dzieła wskazuje na pewną dwoistość: brat – nauczyciel, Biedaczyna chciał być bratem, a został wzorem, nauczycielem, tak jak wezwał go Pan.

Następnie zwraca naszą uwagę na *novum* franciszkanizmu: skierowanie uwagi na Chrystusa, a nie pierwotny Kościół, jak się przyjęło do tej pory. Ukazuje ogromną elastyczność ducha franciszkańskiego: przecież św. Klara żyła w tym duchu, a jakże inaczej.

Accrocca, nie będąc franciszkaninem, bez kompleksów podchodzi do początku ruchu franciszkańskiego i ukazuje te początki bez wybielania, jako historyk opisuje Franciszka jako człowieka, ale człowieka wierzącego, i to w sposób bardzo konsekwentny, mimo odrzucenia przez braci. W spojrzeniu historyka brak socjologizmu, modnego dziś psychologizmu próbującego wytłumaczyć wszystko w sposób naturalny. Opiera się na pismach świętego i w sposób prawdziwy i konsekwentny przedstawia człowieka zakochanego w Chrystusie.

Trudno jednoznacznie ocenić książkę F. Accrokki. Z jednej strony skierowana do mistrzów nowicjatu, duchownych i świeckich, z drugiej napisana w sposób trudny językowo, ale i bardzo precyzyjny dla badaczy. Zakłada dobrą znajomość łaciny, a jednocześnie podaje bardzo długie cytaty z pism Franciszka.

Myślę, że badacz franciszkanizmu odniesie dużą korzyść z lektury tej pracy, a historycznie świeże spojrzenie pozwoli mu zobaczyć Franciszka inaczej niż dotychczas.

Robert Wądrzyk

S. BOŻENA SZEWCZUL, *Działalność zakonodawcza błogosławionego Honorata Koźmińskiego a nowe instytucje w Kościele katolickim. Studium prawnohistoryczne*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2008, ss. 565.

Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie wydało rozprawę habilitacyjną s. dr Bożeny Szewczul. Jest to poważne opracowanie, pomocne dla kanonistów zajmujących się działalnością prawodawczą wspólnot konsekrowanych i dla teologów życia konsekrowanego, badających kształtowanie się współczesnego modelu życia konsekrowanego na podstawie ustaw fundamentalnych nowo powstających wspólnot zakonnych.

Autorka tego opracowania należy do Zgromadzenia Sióstr Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza. Po postulacie i nowicjacie złożyła pierwszą profesję zakonną, podejmując następnie formację w junioracie i studia w Akademii Teologii Katolickiej, na Wydziale Prawa Kanonicznego, w zakresie kanoniczno-cywilnym. Studia zwieńczyła napisaniem pracy pt. *Cel i zadania Zgromadzenia Sióstr Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza w latach 1888-1989. Studium prawno-historyczne* i uzyskała magisterium z prawa kanonicznego. Profesja wieczysta autorki odbyła się 2 sierpnia 1993 roku. Następnie s. Bożena Szewczuł podjęła w 1994 roku studia doktoranckie i została zatrudniona na stanowisku asystenta na Wydziale Prawa Kanonicznego w Akademii Teologii Katolickiej, w Katedrze Prawa Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. W 1998 roku przebywała przez rok w Rzymie, celem dokończenia pisania rozprawy doktorskiej. W rezultacie 17 stycznia 2000 roku obroniła rozprawę pt. *Troska Kościoła o zachowanie „patrimonium” przez instytuty życia konsekrowanego na podstawie dokumentów kościelnych z lat 1917-1996* (Warszawa 2002, ss. 347), napisaną pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Juliana Kałowskiego. Po obronie dr Bożena Szewczuł została zatrudniona na stanowisku adiunkta Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Od 1994 roku pracuje naukowo i dydaktycznie, prowadzi wykłady i ćwiczenia na temat instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego. Aktualnie jest samodzielnym pracownikiem naukowym Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie.

Czytelnikom „Wrocławskiego Przeglądu Teologicznego” prezentuję pracę habilitacyjną s. dr Bożeny Szewczuk pt. *Działalność zakonodawcza błogosławionego Honorata Koźmińskiego a nowe instytuty w Kościele katolickim. Studium prawno-historyczne* (Warszawa 2008, ss. 565). Wybór problematyki rozprawy habilitacyjnej był uwarunkowany specyfiką dotychczasowych badań naukowych autorki, inspiracją jej studiami specjalistycznymi w Katedrze Prawa Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW, pracą dydaktyczną, jak również twórczą inspiracją wspólnot życia konsekrowanego oraz osobistymi zainteresowaniami badawczymi nad postacią i fenomenem osoby Honorata Koźmińskiego. Obrona problematyki badań pozostaje w ścisłej harmonii z obszarami tożsamości instytucji historycznych prawa kanonicznego w praktycznym doświadczeniu życia konsekrowanego, prezentowanej nowej eklezjologii życia zakonnego owocującej powstawaniem w Kościele katolickim nowych instytutów życia wspólnotowego. Publikacja prezentuje wyraźną perspektywę historyczną i kanoniczną rozwoju oraz powstawania nowych wspólnot życia konsekrowanego, zwłaszcza przez zamierzoną i prawnie realizowaną działalność ojca Honorata Koźmińskiego w czasach trudnych i skomplikowanych. Lektura publikacji na pewno utwierdzi czytelnika w przekonaniu, że dla Bożego działania nie ma czasów trudnych i zbyt skomplikowanych, natomiast takie czasy wymagają głębszego i bardziej radykalnego zjednoczenia z łaską, w jedności z eklezjalną wspólnotą. Autorka rozprawy przedłożyła w tym zakresie znacznie pogłębioną refleksję naukową, obejmującą istotne dla tożsamości wspólnot życia konsekrowanego założonych przez ojca Honorata elementy fenomenu życia zakonnego, które stały się wielkim darem dla Kościoła, zwłaszcza w tamtych czasach i na ich konieczną miarę, co znakomicie odzwierciedlają współczesne dokumenty i normy kościelne, promulgowane w *Kodeksie prawa kanonicznego* i w innych dokumentach Stolicy Apostolskiej.

W realizacji obranego zagadnienia odkrywamy, że habilitantka dokonała połączenia w swoich badaniach elementów i motywów teologicznych, działań z zakresu prawa

kanonicznego w aspekcie historycznych poczynań ojca Honorata, co znakomicie przyczyniło się do osiągnięcia zamierzonej spójności w przedmiocie naukowych refleksji i badań. S. dr Bożena Szewczul przez przygotowanie tej rozprawy niewątpliwie dołączyła do grona bardzo sumiennych badaczy problematyki historii i teologii prawa instytutów życia konsekrowanego, opartych na fenomenie zakonodawczej działalności ojca Koźmińskiego, jak również wyjątkowych znawców zagadnienia bezpośrednich relacji wspólnot założonych na bazie prawa kościelnego, dla których działalność i osoba bł. Honorata stała się natchnieniem. W swoich badaniach obrała ścieżkę oryginalną, dobrze skorelowaną z zakresem zdobytej wiedzy i praktycznych umiejętności jej wykorzystania. W kanonistyce polskiej do tej pory nie znalazło się monograficzne opracowanie działalności zakonodawczej ojca Koźmińskiego i zakresu inspiracji prawnej dla powstających nowych instytutów zakonnych. Habilitantka obrała oryginalny klucz naukowych badań, toteż w podjętych działaniach poznawczych wskazała na istniejący związek samej prawodawczej działalności ojca Honorata z erygowaniem nowych instytutów życia konsekrowanego. Dlatego prezentowana czytelnikom rozprawa zajmuje tak istotne miejsce w naukowej refleksji dr Bożeny Szewczul jako kanonistki i praktycznego teologa życia konsekrowanego.

Autorka pomyślnie i z metodologiczną konsekwencją rozwiązała zagadnienie postawione na początku badań krytycznych, zwłaszcza na płaszczyźnie historycznych dociekań. Sumiennie podjęła się dokładnej analizy naukowej, dysponując odpowiednim warsztatem badawczym, uporem dokładnego badacza kwestii szczegółowych, które są niezmiernie istotne dla zbudowania całościowego obrazu podjętego zagadnienia. We wstępie do rozprawy autorka podała istotne dla zakresu i tematyki swojej pracy badawczej motywy, jak również nakreśliła strukturę całej rozprawy (ss. 21-27). Wyjaśniła i uzasadniła dokonany podział na sześć rozdziałów: 1. *Kontekst historyczny powstawania nowych instytutów zakonnych w Europie* (ss. 29-92); 2. *Istotne elementy życia zakonnego* (ss. 93-180); 3. *Nowe instytuty powstające na zachodzie Europy* (ss. 181-254); 4. *Nowe elementy życia zakonnego w zgromadzeniach ukrytych. Zgromadzenia bezhabitowe a instytuty świeckie* (ss. 255-336); 5. *Praktyka Stolicy Apostolskiej stosowana podczas zatwierdzania nowych instytutów* (ss. 337-400); 6. *Aprobata i reorganizacja zgromadzeń honorackich – próba oceny* (ss. 401-484). Publikacja ma również zakończenie, poprawnie usystematyzowaną i bardzo bogatą źródłowo bibliografię, podsumowania i spisy treści w wersji językowej włoskiej i angielskiej. Należy stwierdzić, że zrealizowany autorski podział i zakres prezentacji badawczej w zakresie merytorycznym wyczerpuje samą realizację postawionego tematu w krytycznym opracowaniu naukowym.

Zaproponowana w tytule rozprawy jej struktura i merytoryczność działań w samej już realizacji praktycznie została niejako odwrócona. Można się było spodziewać, że w pracy tak zatytułowanej autorka najpierw zajmie się fascynującą prezentacją ścisłej działalności zakonodawczej bł. Honorata Koźmińskiego, a następnie odniesie się do dziedzictwa innych podobnych instytutów w Kościele katolickim. Jednakże w samej realizacji projektu badawczego jakby zapomniała o zaproponowanej tezie i dała się pochłonąć rozważaniom nad historycznym kontekstem powstawania nowych instytutów zakonnych w Europie, zrećnie i wyczerpująco prezentując osobę i działalność społeczno-założycielską bł. Honorata Koźmińskiego. W takim klimacie autorkę pochłonęły również inne zagadnienia, skądinąd ważne dla poprawnego zrozumienia fenomenu życia konsekrowanego, a mianowicie: elementy istotne dla życia konsekrowanego (roz-

dział drugi), nowe elementy życia zakonnego w zgromadzeniach ukrytych (rozdział czwarty), jak również dokładna charakterystyka nowo powstałych instytutów życia konsekrowanego na Zachodzie (rozdział trzeci) czy też fachowa prezentacja norm prawnych stosowanych w praktyce Stolicy Apostolskiej, kiedy podejmowano się zaawansowania kościelnego nowych instytutów (rozdział piąty). Dopiero w rozdziale szóstym autorka odniosła się do ukazania wartościowego pod względem prawnym i teologicznym dzieła ojca Honorata, które jest uważane za wyjątkowy akt Bożej łaski dla Kościoła polskiego. Również tak rozpracowana teza wystarczająco wykazuje uzasadnione w swej istocie działania badawcze autorki. Stąd nie tylko styl prowadzonych badań naukowych, ale i zastosowanie właściwego aparatu metodologicznego – zwłaszcza odpowiednio zróżnicowanych metod badawczych – w ocenie merytorycznej nie powinno budzić poważniejszych zastrzeżeń. Ogrom wysiłku intelektualnego włożony w przygotowanie i prezentację poważnego materiału źródłowego bezapelacyjnie stał się dowodem na to, że autorka opracowania posiadała już praktyczną i utrwaloną umiejętność prowadzenia samodzielnej pracy naukowo-badawczej. Cechuje ją zdolność do krytycznej oceny, a więc jest wystarczająco odpowiedzialna za prezentowane efekty swojej naukowej twórczości.

Proponowana treść rozprawy poprawnie, choć w zmienionej kolejności rozwija temat badawczy i prowadzi czytelnika. Poprawne i logiczne są już zapowiedzi szczegółowych zagadnień oraz ich naświetlenie. W pracy odczuwa się jednak brak podsumowujących konkluzji, co by mogło umożliwić czytelnikowi bardziej odpowiedzialne wejście w zakres istotnych dla oryginalności przymiotów działalności zakonodawczej ojca Honorata Koźmińskiego. Bardzo bogata bibliografia, której układ i zawartość wskazuje na gigantyczną pracę badawczą autorki przygotowującej opracowanie, jest równocześnie oznaką wielkiego szacunku dla poznawanej prawdy i dla czytelnika, zainteresowanego osobą i dziełami o. Honorata Koźmińskiego.

Przechodząc do treści publikacji s. dr Bożeny Szewczul, należy stwierdzić, że z ogromną pracowitością i sumiennością podeszła ona do realizacji poszczególnych części prezentowanej monografii. Miejscami można odnieść wrażenie skrupulantwa badawczego, co przy współczesnym, obserwowanym nieraz oderwaniu badań od rzeczywistości i prezentowaniu treści znikąd jest postrzegane bardzo pozytywnie i świadczy o odpowiedzialności za ukazanie zasobów wiarygodnych źródeł. Zwykle skrupulant nie wie, co zrobić z materiałem stanowiącym istotę jego wewnętrznego przeżycia, natomiast autorka doskonale poznała miejsce i merytoryczną wartość przywołanych wydarzeń, zastosowanych skojarzeń i sformułowanych interpretacji. Czasem bezpośrednio, a czasem pośrednio łączą się one z prezentowanym zagadnieniem szczegółowym. Jednakże dla całości dzieła dr Bożeny Szewczul nie są treścią bez znaczenia.

W ocenie krytycznej należy zauważyć, że mała część prezentowanego opracowania znajduje się jakby poza zasadniczym i wiodącym tematem rozprawy. Nawet w tych częściach i miejscach, gdzie tytuły rozdziałów i paragrafów związane są z wiodącym tematem, znajduje się spora ilość szczegółowych informacji, które czasem zaciemniają obraz, sprawiając, że zasadniczy temat niejako się gubi. Informacja o podstawowym i zasadniczym problemie dzieła została ukryta we wstępie pracy. Nie oznacza to jednak, że problem pracy nie istnieje, i że *generaliter* jest to mozaika wielu różnorodnych zagadnień. Ten temat powraca w zakończeniu prezentowanej czytelnikowi rozprawy.

Gdyby się pokusić o obcięcie tytułu ocenianej rozprawy, wówczas można by zaryzykować stwierdzenie, że monografia s. dr Bożeny Szewczul jest swoistym kompen-

dium o zabarwieniu historyczno-prawnym zagadnień merytorycznie związanych z kościelnym zakładaniem i strukturą nowych instytutów zakonnych oraz życia konsekrowanego. Jednakże jej praca jest naukową i wartościową publikacją z zakresu prawa kanonicznego, jego recepcji w toku powstawania nowych instytutów życia konsekrowanego, zwłaszcza w dobie kościelnej działalności ojca Honorata Koźmińskiego.

W opracowaniu znajdują się – oprócz szerokiej panoramy zagadnień prawnych i historycznych – ogólne i syntetyczne opisy oraz prezentacje zagadnień merytorycznych. Pod względem szaty literackiej i struktury formalnej praca stoi na najwyższym poziomie.

Można by się pokusić, by prezentowanej rozprawie nadać inny tytuł, a mianowicie: np. *Wkład bł. Honorata Koźmińskiego w powstawanie nowych instytutów życia konsekrowanego*; albo: *Zagadnienia prawne związane z powstawaniem nowych instytutów życia konsekrowanego a działalność zakonodawcza o. Honorata Koźmińskiego*. Materiał badawczy zgromadzony w publikacji s. dr Bożeny Szewczul jest tak bogaty, że po odpowiednim i merytorycznym dopasowaniu tematu do przygotowanej treści z powodzeniem wystarczyłyby na co najmniej trzy poważne rozprawy. Czytelnik będzie również zadowolony z poziomu języka rozprawy naukowej, który zawsze wymaga precyzji i dokładności. Stąd koniecznie przy lekturze pracy należy pamiętać, że człowiek jest prawodawcą, ale nie zakonodawcą, a wspólnoty życia konsekrowanego oraz wspólnoty zakonne bezapelacyjnie są dane przez Boga, a więc są bezpośrednio Jego darem dla wspólnoty kościelnej.

Można by się spodziewać, że autorka wyraźniej poda elementy konieczne i dostateczne do zaistnienia instytutu życia konsekrowanego oraz że jasno wykaże, które elementy realizował bł. Honorat Koźmiński i co było w samym sposobie realizacji tych elementów oryginalne. Dla czytelnika i popularyzacji życia konsekrowanego byłoby to z większą korzyścią, jak również dla prezentacji oryginalności posługiwania ojca Honorata. Natomiast same opisy historyczne można by potraktować bardziej syntetycznie. Z istotnych elementów zostało podkreślone jedynie zatwierdzenie instytutu, a z tym właśnie elementem bł. Honorat nie miał nic wspólnego, praktycznie bowiem nie wychodził z klasztoru. Jego zasługą było wynajdywanie założycielek, zachęcanie, inspirowanie, ewentualnie kreślenie kształtu charyzmatu w stopniu większym lub mniejszym. Należałoby w tej publikacji dokładniej opisać wkład o. Honorata w zakładanie poszczególnych instytutów i podać syntetycznie elementy, w których miał największy udział, i gdzie widoczne byłoby zróżnicowanie zaangażowania w poszczególnych przypadkach. Bł. Honorat zawsze był założycielem – założycielem „częściowym”, na co zwraca uwagę wrocławski klaretyn o. prof. Piotr Liszka CMF i odkryta przez niego typologia założycieli instytutów życia konsekrowanego. Stosując tę typologię, można merytorycznie wykazać, na ile dana osoba jest założycielem, a na ile nie; w jakiej części; jakie są proporcje; jaki jest wkład założycieli i założycielek poszczególnych instytutów. Do dziś w literaturze i dyskusjach kanoniczno-teologicznych istnieją poważne spory w tej kwestii. Przygotowywanie prezentowanej monografii z tego zakresu było dobrą okazją, aby dać odpowiednie i oczekiwane narzędzie historyczno-prawne, pozwalające jasno i wyraźnie wyjaśnić spory i definitywnie je zakończyć.

W prezentacji krytycznej nie można pominąć faktu, że autorka sumiennie oparła rozprawę na źródłach obcojęzycznych, nawet trudno dostępnych bądź nieosiągalnych w Polsce. Dzięki temu polski czytelnik będzie mógł zapoznać się z autentyczną ewolucją dorobku kanonicznego i prawnokościelnego w zakresie nowych instytutów życia

konsekrowanego w Kościele katolickim, bazujących jednak na normach kościelnych, praktyce Kościoła i stosowaniu promulgowanych ustaw.

Krytyczna analiza rozprawy s. dr Bożeny Szewczul uwidoczniła zawarte w niej walory pozytywne, obiektywne osiągnięcia badawcze autorki, jak również bardzo niewielkie niedociągnięcia i niedoskonałości, które mogą się faktycznie rodzić z pewnego nienasyceńca i osobistych oczekiwań recenzującego jako czytelnika, a które mają walor pozytywny, inspirują bowiem zainteresowanych do osobistych dociekań, poszukiwań czy też do podjęcia się ewentualnie uzupełniającej czy też dopełniającej pracy badawczej. Praca s. Bożeny Szewczul jest pracą dojrzałą, samodzielną i twórczą, poprawną pod względem metodologicznym, stanowiącą znaczący wkład zarówno we współczesne badania ściśle kanoniczne, jak i teologiczne zagadnienia istotne dla życia konsekrowanego. Studium to jest w literaturze i kanonistyce polskiej pionierskie. Warto sięgnąć do tego opracowania, zapoznać się z osobą i dziełem oraz działalnością błogosławionego o. Honorata Koźmińskiego.

Ks. Wiesław Wenz

KS. JANUSZ CZERSKI, *Pierwszy List do Koryntian*, Wydawnictwo TUM, Wrocław 2009, ss. 752

Książka jest nowoczesnym, obszernym, krytyczno-egzegetycznym komentarzem do Pierwszego Listu do Koryntian w języku polskim. Ukazała się w Wydawnictwie Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej w roku 2009, w serii „Bibliotheca Biblica”, której redaktorem naukowym jest ks. prof. Mariusz Rosik z Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Liczy 752 strony. Jej autorem jest ks. prof. Janusz Czerski, biblista i członek Stowarzyszenia Biblistów Polskich, wykładowca na Uniwersytecie Opolskim, który wykładał też na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu, Katolickim Uniwersytecie we Lwowie, Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Jest autorem wielu książek naukowych, artykułów i recenzji z zakresu literatury Nowego Testamentu.

W ostatnich latach ukazało się w literaturze obcojęzycznej wiele obszernych i naukowych komentarzy, zwłaszcza w języku angielskim i niemieckim, oraz mnóstwo publikacji, które poruszają różne kwestie związane z tym listem. W języku polskim brakowało jednak nowego, krytyczno-egzegetycznego komentarza do Pierwszego Listu do Koryntian. Autor niniejszego opracowania odważył się więc ten brak uzupełnić. Przyznał, że nie jest to jego pierwsze zetknięcie się z tym listem św. Pawła. W latach siedemdziesiątych ubiegłego stulecia opracował bowiem przekład i krótki komentarz do tego listu w *Biblii poznańskiej*, a w 2006 roku wydał komentarz do pierwszych sześciu jego rozdziałów na Uniwersytecie Opolskim, w serii „Opolska Biblioteka Teologiczna”, nr 87.

Obecny komentarz rozpoczyna wykaz skrótów i bibliografia generalna, obejmująca teksty źródłowe, literaturę pomocniczą, komentarze, teologie i opracowania. Po spisie bibliograficznym znajduje się wprowadzenie szczegółowe, w którym omawia się zagadnienia literackie, historyczne i teologiczne. Zasadniczą część książki stanowi komentarz opracowany według stałego schematu: pierwszym krokiem jest przekład z języka oryginalnego, następnym krytyka tekstu, kolejnym analiza synchroniczna i diachroniczna, określenie stylu, gatunku i struktury każdego badanego fragmentu, czwarty krok egzegezy to systematyczne objaśnienie tekstu, piątym etapem badań jest